

Innhold

Forord	13
------------------	----

Kapittel 1

Å møte mangfold og utvikle fellesskap	15
--	-----------

Sven Nilsen

Innledning	15
----------------------	----

Internasjonal og nasjonal agenda	15
--	----

Å møte mangfold gjennom segregering, integrering og inkludering	19
--	----

Segregeringsfasen	19
-----------------------------	----

Integreringsfasen	20
-----------------------------	----

Inkluderingsfasen	22
-----------------------------	----

Ulike dimensjoner ved inkludering	24
---	----

Realisering av inkluderende praksiser er omfattende og krevende	30
--	----

Overordnede perspektiver og konkrete områder i møte med mangfold	33
---	----

Referanser	35
----------------------	----

Kapittel 2

«Kom som du er, og bli som oss?»	38
---	-----------

Sven Nilsen

Innledning	38
----------------------	----

Bakgrunn	39
--------------------	----

Fellesskolen og spenningen mellom fellesskap og tilpasning, likhet og likeverd	39
---	----

Fellesskap – møte mangfold med «det samme»?	40
---	----

Inkludert i hva? Er læreplanene preget av standardisering eller romslighet?	44
Sentralt utformede intensjoner	46
Resultatlikhet og like kompetansemål for elever med ulike læreforutsetninger?	46
Identiske vurderingsstandarder for å møte mangfold?	48
Å møte mangfold gjennom avviksordninger	51
Lokal praksis	53
Et mål- og vurderingssystem som gjør det vanskelig å ivareta mangfold?	53
Arbeidsplaner for elever med spesialundervisning – tilpasning av ordinær opplæring?	55
«Elevene er i en utsatt situasjon når de er i vanlig klasse uten å få ekstra støtte»	58
Avslutning	60
Referanser	62

Kapittel 3

Minoriteter, mangfold og inkludering 65

Ivar Morken

Innledning	65
Mangfold, gruppetenkning og kategorisering	66
Kategorisering som dilemma	67
Fra integrering til inkludering	68
Mangfold	69
Minoritetshierarki	71
Ideal og virkelighet	74
Multikulturalisme	75
Mangfold av forskjellighet	77
Mange identiteter	78
Etnotisme	80
Forskjellstenkning	83
Mangfold av grupper eller mangfold av mennesker?	85
Avslutning	86
Referanser	87

Kapittel 4**Lærerrollen og inkludering** 90*Jorun Buli-Holmberg*

Innledning 90

Bakgrunn 91

Inkludering relatert til utdanningspolitiske føringer . 91

Mangfold som er relatert til utdanningspolitiske
føringer 92

Problemstillinger 93

Kort om data og metode som danner grunnlag
for å belyse inkludering og mangfold 93

Teori og empiri om inkludering og mangfold 94

Inkluderende læringsmiljø 95

Aktiv elevdeltakelse i læringsmiljøet 97

Mangfold i opplæringen 98

Lærernes tilrettelegging for inkludering og mangfold . . 100

Tilrettelegging for inkluderende læringsmiljøer . . . 100

Lærerens tilrettelegging for mangfold 104

Avslutning 109

Læringsmiljøer der elevene opplever tilhørighet
og deltar aktivt 110Oppmerksomhet på elevenes forskjellighet og
overvåking av elevenes læring 110

Tilretteleggelse for inkludering og mangfold 111

Referanser 111

Kapittel 5**Elev-lærer-samtaler som læringsarenaer** 115*Steinar Theie*

Innledning 115

Bakgrunn – ulike samtaler og samtalearenaer 116

Samtalen i en sosial kontekst 118

Samtaler som støtter læring og utvikling 123

IRF-strukturer som kvalitetsindikator på elev-lærer-
samtaler 125

Elevsamtalen – en arena for læring	129
Avslutning	131
Referanser	132

Kapittel 6

Inkludering ved å fokusere på elevers resiliens og

«well-being»	135
------------------------	-----

Liv M. Lassen

Innledning.	135
Bakgrunn	136
Resiliens.	136
«Well-being»	138
Inkludering	139
Fem historier om å utvikle resiliens	141
Fire ungdommers erfaringer fra opplevd håpløshet til mot, «well-being» og trivsel	142
En autoetnografisk analyse av fire års skolegang med fem forskjellige lærere	144
Avslutning	151
Referanser	153

Kapittel 7

Fellesskap og klasser med uro	155
---	-----

Liv Duesund

Innledning.	155
Bakgrunn	156
PISA-undersøkelsene	158
Sosial inkludering.	163
Selvregulering.	166
Sosial bakgrunn	167
Klassen som plenum	169
Den urolige eleven, et sosialt individ	170
Fellesskap i det moderne samfunn	172
Avslutning.	175
Referanser	176

Kapittel 8

Innagerende atferdsvansker og inkludering	181
<i>Geir Nyborg og Liv Heidi Mjelve</i>	
Innledning	181
Bakgrunn	182
Innagerende atferdsvansker	182
Forklaringer på innagerende atferd	183
Inkluderende opplæring og innagerende atferdsvansker	184
Inkludering og organisatoriske utfordringer	185
Lokalisering av elever	185
Sårbarhet for støy	186
Inkludering og sosial deltakelse	187
Vennskap	188
Mobbing	189
Lærer–elev-relasjonen	190
Inkluderingsens faglige dimensjon	191
Avslutning	194
Referanser	195

Kapittel 9

Vennskap på like fot – inkludering av elever med utviklingshemning	199
<i>Hanne Marie Høybråten Sigstad</i>	
Innledning	199
Bakgrunn	200
Mål om inkludering i skolen	200
Tidligere forskning på jevnaldrenderelasjoner i en inkluderende kontekst	201
Kriterier for et godt vennskap	203
Vennskap og vennskapets betydning	204
Karakteristiske trekk ved vennskap hos ungdoms- skoleelever med lett grad av utviklingshemning	206
Nytt funn – nærhet og gjensidighet – karakteristisk ved vennskap	206

Opplevelse av nærhet og gjensidighet – et definisjonsspørsmål?	206
Opplevelse av nærhet og gjensidighet – et behov for å være på like fot?	207
På hvilken måte kan jevnbyrdige vennskap bidra til å styrke inkludering av elever med utviklingshemning?	208
Jevnbyrdige vennskap – opplevelse av tilhørighet, delaktighet og medansvar	208
Rom for gjensidige vennsapsrelasjoner i en inkluderende skole	211
Vennskap på like fot – en utfordring med tanke på inkludering?	212
Avslutning	213
Referanser	215

Kapittel 10

Barn med autismespekterforstyrrelse i barnehagen 220

Veerle Garrels

Innledning	220
Bakgrunn	221
Hva er autismespekterforstyrrelse?	222
Det autistiske symptombildet	223
Tidlig og intensiv opplæring	224
Ingen mirakelkur	226
Inkludering av barn med autismespekterforstyrrelse	226
Inkluderingens fysiske dimensjon	227
Sensorisk varhet som utfordring for fysisk inkludering	228
Inkluderingens sosiale dimensjon	229
Inkluderingens kulturelle dimensjon	230
Mangel på spesialpedagogisk kompetanse som alibi for segregering?	231
TIOBA-programmet som barriere for inkludering?	231
Smågruppe som inkluderingstiltak	233

Tre fordeler med smågruppe	235
Kan alle barn ikke bare få være seg selv?	236
Avslutning.	237
Referanser	238

Kapittel 11

Utenlandsadopterte – en del av mangfoldet i barnehage

og skole	241
---------------------------	-----

Monica Dalen, Anne-Lise Rygvold og Steinar Theie

Innledning.	241
Endringer i adopsjonspopulasjonen i Norge.	242
Utenlandsadopterte barn – en svært heterogen gruppe	243
Mange er institusjonsbarn	243
Ukjent genetisk opphav	244
Manglende tilknytningserfaringer	244
Skifte av språk.	244
Resiliente barn	245
Adoptivfamilien	245
Forskning på feltet	245
Nasjonal forskning	245
Nordisk forskning	246
Internasjonal forskning.	247
Adopsjon er en effektiv intervensjon	247
Kompetanse og kunnskap i adoptivfamilien	248
Kompetanse og kunnskap i barnehagen.	250
Kompetanse og kunnskap i skolen	251
Hyperaktiv atferd	251
Språkutvikling.	252
Lærevansker og spesialundervisning.	253
Kompetanse og kunnskap om identitet og etnisitet	254
Generelt om identitet.	255
Etnisk identitet	256
Bruk av ulike strategier	257
Avslutning.	258
Referanser	259

Kapittel 12**De evnerike barna – en inkluderingsutfordring. 266***Kjell Skogen*

Innledning. 266

Evnerike barn – kjennetegn. 267

Forutsetninger for gode prestasjoner 268

Utfordringer for skolen og dens lærere. 275

Inkluderingsideologien og de evnerike. 278

Avslutning 282

Referanser 282

Forfatteromtaler 284

Forord

Den norske fellesskolen tar mål av seg til å være og fungere som en skole for alle. Den skal møte hele mangfoldet i barn og unges bakgrunn og forutsetninger med et tilpasset opplæringstilbud, og samtidig legge til rette for at alle opplever å være inkludert i et organisatorisk, sosialt og faglig-kulturelt fellesskap. Målene for barnehagen er også preget av dette samspillet. Dette utgjør krevende ambisjoner, som kan by på en rekke utfordringer og dilemmaer.

Utfordringene og dilemmaene er ikke minst knyttet til det å møte barn og unge med særlige behov med forstandige avveininger mellom hensyn til fellesskap og tilpasning. For at det skal være tale om tilpasset opplæring, må opplæringstilbudet møte tilpasningsbehovene. Det gjelder både gjennom tilpasning av ordinær opplæring og gjennom den tilretteleggingen som spesialundervisning innebærer. Begge deler er avgjørende for barns opplevelse og utbytte av opplæringstilbudet. Å kunne ta del i, få støtte fra og oppleve å bli verdsatt i fellesskapet ut fra egne forutsetninger og behov, er betingelser for å kunne oppleve tilhørighet til dette fellesskapet. Det er også nødvendige forutsetninger for å kunne si at opplæringstilbudet er likeverdig.

Denne boken er blitt til i samarbeid mellom kolleger ved Institutt for spesialpedagogikk ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo. Alle bidragsyterne er medlemmer av forskergruppen «Inkludering og mangfold – sett i spesialpedagogisk perspektiv». Kapitlene omhandler ulike områder som bidragsyterne forsker på. Boken har sitt hovedfokus på skolen, men en del problemstillinger av relevans for barnehagen blir også tatt opp.

Boken belyser tematikken om inkludering og mangfold både ut fra noen overordnede og generelle perspektiver (kapittel 1–6) og gjennom noen konkrete områder for mangfold (kapittel 7–12).

Kapitlene retter samlet sett oppmerksomheten både mot sammenhenger og spenninger i sentralt utformede intensjoner, og mot hvordan lokale praksiser blir utfordret i møte med noen tilpasnings- og fellesskapsbehov som er knyttet til ulike grupper. Hva slags utfordringer oppstår i bestrebelsene på å gjøre de ambisiøse intensjonene om til inkluderende praksiser i møte med mangfoldet?

Jeg takker alle kolleger for samarbeidet om boken, deriblant for inspirerende samtaler og idéutveksling og kommentarer til hverandres kapitler.

Kapitlene i boken har vært fagfellevurdert. Vi sier takk til dem som har vært fagfeller, for konstruktive kommentarer. Vi takker Universitetsforlaget og forlagsredaktør Evelinn Throne-Holst for velviljen og samarbeidet om bokutgivelsen.

Vi håper at boken kan inspirere til økt debatt både om hva inkludering skal innebære, og om hva som må til for å kunne møte alle barn og unge med en inkluderende og tilpasset opplæring.

Blindern, januar 2017

Sven Nilsen